

Sütçü İmam (1871-1922)

Sütçü İmam, Maraş Millî Mücadelesinin başlamasına sebep olan Uzunoluk Olayı'nın kahramanıdır. Gerçek adı İmam'dır. Bektutiye (Fevzi Paşa) mahallesindedir. Babası Kireçcizâde Ömer Efendi; annesi Tiyeklioğullarından Emine hanımdır. Uzunoluk Caddesindeki mütevazı dükkânında köylerden topladığı sütü satarak geçimini sağlayan, aynı zamanda dükkânının hemen karşısında bulunan Bektutiye Camii'nde zaman zaman Kur'an okuyup müezzinlik yaptığı için Maraş halkının övgüsünü kazanmış bir kişidir.

1906-1914 yılları arasında Çukurova'da pamuk üretimi %250 artarak 50.000 balyadan 250.000 balyaya ulaştı. Maraş, Çukurova'nın kuzeyinde yer alan verimli toprakları ve güzel havasıyla dikkat çeken bir bölgedir. Maraş, 1860'lı yıllarda aşiretlerin iskân edilme çalışmalarıyla birlikte pamuk üretiminin önem kazandığı yerler arasına girdi. Bunun sonucunda şehirde dokuma ve buna bağlı sektörlerde gelişme kaydedildi. Şehirde 1905 yılında iki tane çırçır fabrikası açılmıştı.

Çukurova ve kuzeyinde kalan Maraş, sosyal, siyasi ve ekonomik yapısından dolayı bazı devletlerin ele geçirmek istediği bir bölgeydi. Bu durum Birinci Dünya Savaşı yıllarında iyice açığa çıkacak ve İngiltere ile Fransa bölge için pazarlığa girişeceklerdir. Birinci Dünya Savaşı devam ediyorken İngiltere ve Fransa arasında 16 Eylül 1916 tarihinde yapılan Sykes-Picot Anlaşması ile Musul ve Erbil çevresindeki bölge, Kerkük'ün kuzeyinden geçen bir hat doğrultusunda Fransa'ya bırakıldı. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden hemen sonra Musul'u Fransızlara bırakmak istemeyen İngiltere, Mondros Mütarekesi'ne aykırı olarak 3 Kasım 1918'de Musul'u, 9 Kasım 1918'de İskenderun'u, daha sonra da Antep, Maraş ve Urfa'yı işgal etti. İngiltere'nin bölgeyi işgal etmesinin en önemli sebebi Musul'u Fransa'ya bırakmak istememesiydi. İngiltere, bölgeyi işgal etmek suretiyle Fransa ile pazarlık yapıp Musul'a karşılık buraları Fransa'ya bıraktı. Öte yandan Mondros Mütarekesi'nden sonra Ermeni nüfusun Maraş'a ve Adana, Antep, Urfa gibi civar bölgeye geri dönmesi, Büyük Devletlerin burayla ilgili projeleri açısından büyük önem arz etmekteydi. Çünkü Anadolu'nun güney bölgelerinde bağımsız bir Ermeni devleti kurulması tasarlanmaktaydı. Ermeniler bu amaçla daha Birinci Dünya Savaşı yıllarında gönüllü birlikler kurmak suretiyle Anadolu, Suriye ve Filistin cephelerinde Türklere karşı görev almışlardı.

Mondros Ateşkes Antlaşması'na göre müttefikler ancak Toros tren geçidini ve müttefikler için bir tehdidin ortaya çıkmasına neden olabilecek herhangi bir stratejik noktayı işgal edebilirlerdi. Ancak Toroslarda müttefiklerin güvenliğini tehdit edebilecek herhangi bir tehlike yoktu. Çukurova'daki hiçbir vilayetin işgal edilmesini gerektirecek geçerli bir neden yoktu. Buna rağmen Maraş, Osmanlı askerinin şehri terk etmesinin ardından mütarekeye aykırı olarak 22 Şubat 1919'da İngilizler tarafından işgal edildi. Bu, şehirdeki Ermenilerin sevinçle karşıladığı bir olay olarak tarihe geçti. Maraş'a ilk giren ve çoğunluğu Hintli olmak üzere 600 kişiden oluşan bir alay süvariden ibaret olan İngiliz birliği; Amerikan Koleji, Abarabaşı Kilisesi, Ermeni ve Katolik kiliseleriyle Alman Çiftliği binalarına yerleşti. Maraş'ta Türk birliklerinden sadece kışla muhafızlığı görevi verilen Teğmen Cemal kumandasında bir takım kadar piyade birliği bulunmaktaydı. Maraş'ta İngiliz işgali yaklaşık sekiz ay sürdü. Ekim 1919'dan itibaren İngilizlerin yerini Fransızların alacağı söylentisi ortaya çıktı.

Bu, Maraş'ın Müslüman halkı tarafından endişeyle karşılandı. Çünkü Maraş'ta uzun yıllardır Fransa ile yakın ilişkileri olan bir Katolik Ermeni cemaati bulunmaktaydı. Üstelik bu cemaatin içinde çok varlıklı ve etkili aileler vardı. 1914 seçimlerinde Osmanlı Mebusân Meclisi'nin tek Katolik Ermeni mebusu olan Agop Hırlakyan Maraş'tan seçilmişti. Bütün bunlar sebebiyle Müslümanlar, Ermenilerin Fransızlar üzerinde etkili olabileceği endişesine kapılmışlardır. Katolikler

ister Suriyeli ister Ermeni olsun Fransızlarla aynı dinden kimselerdi. O yüzden Fransız ordusunun gelişini büyük bir coşkuyla karşıladılar. Hatta Fransız ordusunda yer alan Ermeni askerlerin Müslümanlara saldırması, bir Müslüman kadının yüzünü açmaya kalkışması ve bir Müslüman muhacirin Ermeniler tarafından öldürülmesi şehirde gerginliğe sebep oldu.

Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa, Maraş'ın işgalini İstanbul'da Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı Şevket Bey'e bildirdi. Ahali de Maraş'ta durumun daha da kötüleşmesi ihtimali ortaya çıkınca merkez hükümetten yardım istedi. Ancak İstanbul, Maraş'a herhangi bir yardım göndermedi. Sivas'ta faaliyet gösteren Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa, Maraş'a sahip çıkarak şehrin inzibat ve harekât açısından III. Kolorduya, Maraş Mutasarrıflığı dâhilindeki Maraş, Pazarcık ve Elbistan'ı idare açısından Sivas'a bağladı.

İngilizler, 15 Eylül 1919'da Fransızlarla Suriye Antlaşması'nı imzaladılar. Bu antlaşmanın hükümleri gereği 1 Kasım 1919'da Maraş'ı Fransızlara teslim ederek çekildiler. Fransızların Sonbahardan itibaren Maraş'a silah sevkiyatını artırdığı görülmektedir. Şehirde 40.000 Müslüman ve 20.000 Ermeni vardı. Ermeniler de kendi aralarında birleşerek teşkilatlanıyorlardı. Her mahallenin gözcüleri, korucuları ve bu arada silahla teçhiz edilmiş serdengeçtileri bulunuyordu. Fransızların gelişiyle çok sevinen Ermeniler, Müslümanları rencide etmeye çalışıyorlar, bu da Müslümanların karşılık vermesine ve gerginliğin artmasına sebep oluyordu.

Uzunluk Olayı

Fransız işgali Maraş'taki Ermeniler tarafından coşkuyla karşılandı. Ermeniler Fransız ordusunda Ermeni lejyonları da olmasının etkisiyle Müslümanlara karşı katliama başladılar. Şehirdeki Ermeniler Fransız ordusunu "*Yaşasın Kilikya Bayrağı! Kahrolsun Türkiye*" nidalarıyla karşıladı. Bu, Müslüman halkı çok tedirgin etti. Fransızlar, Maraş'ı işgal ettikten sonra Maraş'taki mevcut düzeni bozup yönetime de el koymak isteyince Maraş'lı Müslümanlar buna karşı koydu. Fransızlar, şehirde Müslüman nüfusun azaltılması çalışmalarını da devam ettirdi. İngilizlerin başlattığı Rus işgalinden kaçıp Maraş'a sığınan Müslüman mültecileri geldikleri bölgelere geri gönderdiler.

Müslümanlar Ermenilere, Fransız işgaline karşı şehri birlikte savunup direnmeyi teklif etti. Ancak bu teklif Ermeniler tarafından kabul edilmedi. Bu sefer Ermenilerden hiç olmazsa tarafsız kalmaları istendi, ancak onlar bunu da reddettiler. Ermeniler, mahalle mahalle örgütlenip silahlanarak işgalci güçlere destek verdiler.

Maraş içinde bütün engelleme çabasına rağmen 4.000 kadar Fransız askeri vardı. Fransız kuvvetlerinin %20'si Cezayirli Fransız, kalanı ise Erzurum ve havalisi Ermenilerinden oluşmaktaydı. Fransızlar, şehrin hâkim noktalarına yerleşmişlerdi. Bu, önceden Maraş'ta bulunan Fransa, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere misyoner örgütlerine ait okul, hastane gibi binalar olması sebebiyle çok kolay olmuştu. Şehirde bulunan iki hastane Fransızlar tarafından tutulmuştu. Ermenilere ait kilise ve okullar da müstahkem yapılarıydı. Maraş'taki mahallelerin çoğunda Ermenilerle Müslümanlar bir arada oturmaktaydı. Ama işgalden sonra Müslüman mahallelerinde oturan Ermeniler, Hristiyanların çoğunlukta oturduğu mahallelere sevk edilmişti. Böylece şehrin bir tarafında Ermeniler, bir tarafında Müslümanlar toplanmış oldu. Bazı Ermenilerin oturdukları evler de çok sağlamdı. Zeytun Ermenileri de memleketlerine geri dönmüşlerdi. Zeytun, Maraş-Elbistan yolu üzerinde olduğu için, Elbistan'dan Maraş'a sevk edilecek kuvvetlerin güvenliği için Zeytun Ermenilerinin kontrol altında tutulması gerekiyordu. Türk millî kuvvetleri, Bayezitli Mahallesinde bulunan Kâtipzade Mehmet Efendi'nin evini karargâh olarak kullanıyordu. Arslan Bey, şehrin savunma harekâtını buradan idare ediyordu.

Fransızların şehrin yönetimini ele geçirmeye çalışmaları, halkın dinî ve millî duygularına saygı göstermemeleri, hatta kadınların namusuna el uzatmaya kalkışmaları şehirde gerginliği artırdı. Ermeniler ve Türkler arasındaki anlaşmazlık Fransızların Ermenilere verdiği destek sonucunda uzlaşılabilir bir hâl aldı. 31 Ekim 1919 günü Fransızlardan cesaret alan Ermeniler ve Fransız ordusunda yer alan Ermeni askerler, Maraş sokaklarında devriye gezmeye başladılar. Fransız ordusunun daha Maraş'a gelmeye başladığı gün şehirde gerginlik arttı ve Ermeni askerlerden biri Çukur Hamamı'ndan çıkan bir Müslüman kadına saldırarak "Artık burası Türklerin değildir. Fransız memleketinde peçe ile gezilmez." dedi. Olayı gören Sait, Taha ve Osman adlı Müslümanlar, Ermeni Fransız askerleri uyararak yollarına devam etmelerini söylediler. Ancak Ermeniler, bu uyarıya silahla karşılık verdi. Olayda Çakmakçı Sait ağır yaralandı ve sonra şehit düştü. Gaffar Kabuloğlu Osman da yaralandı. Bu sırada olayı gören Sütçü İmam, Ermeni askerlerden birini öldürdü ve olay yerinden uzaklaşıp Bertiz'e gitti. Oradaki birliğe katılarak Maraş millî mücadelesinde aktif rol oynamaya devam etti. Şehirde ise henüz şehri terk etmemiş olan İngiliz askerlerinin yatıştırmasıyla olay büyümedi. Ancak bunun intikamını almak isteyen Fransızlar, Sütçü İmam'ı yakalayamamanın da verdiği öfkeyle İmam'ın dayısının oğlu Tiyeklioğlu Kadir'i burnu ve kulaklarını kesip işkence ettikten sonra feci şekilde şehit ettiler. Bunun şehirdeki gerginliği daha da artırması üzerine Fransızlar şehirde Ermenilerin değil Cezayirli askerlerin devriye gezeceğine dair teminat vermek zorunda kaldı. Buna rağmen Ermeni Fransız askerlerin şımarıklıkları ve Müslüman ahaliyi tahrik eden eylemleri önlenemedi.

Mustafa Kemal Paşa, Maraş halkını örgütlemek üzere Kılıç Ali'yi yanına subaylar vermek suretiyle bölgeye gönderdi ve Maraş'ta yaşanan gelişmeleri gün gün takip etmek suretiyle Maraş direnişinin örgütlenmesini sağladı. Bunun sonucunda Maraş halkı, millî mücadelenin ilk zaferini kazandı.

İmam Efendi ise, Sütçü İmam adıyla anılarak Maraş Millî Mücadelesi'nin sembol ismi hâline geldi. Savaşın sona ermesiyle Maraş Belediyesi kendisini onurlandırarak bir iş verip odacı olarak görevlendirdi. Daha sonra kaleden top atma görevi de Sütçü İmam'a verildi. Abdülmecit Efendi, 24 Kasım 1922 tarihinde halifelik görevine başladı. Bu sebeple bütün yurttaki 101 pare top atılması kararlaştırılmış, haberin Maraş halkına duyurulması amacıyla Sütçü İmam'dan 101 pare top atması istenmiştir. Ancak atış sırasında top ısınıp ters tepmiş ve Sütçü İmam ağır yaralanmıştır. Hastaneye kaldırılmış, ancak 25 Kasım 1922 tarihinde vefat etmiştir. Cenazesi, kendi yaşadığı ve olayın geçtiği yer olan Bektutiye (Fevzi Paşa) mahallesindeki Çınarlı (Bektutiye) Camii'ne defnedilmiştir.

Atatürk'ün isteğiyle Sütçü İmam'ın çocuklarına 1934 yılında aile isimleri olan Kireççi" yerine "Türkkorur" soyadı verilmiştir. Yine Atatürk'ün emriyle 1936 yılında Uzunluk Olayı'nın geçtiği yere bir anıt çeşme yaptırılmıştır. 1977 yılında Kıbrıs Meydanı'na Uzunluk olayını drammatize eden Sütçü İmam Anıtı dikilerek Sütçü İmam'ın aziz hatırası ölümsüzleştirilmiştir. Mezarı ise 1980'li yıllarda anıt mezar olarak düzenlenerek bu büyük kahramana, milletin duyduğu sevgi ve saygı tekrar ifade edilmiştir.

Nejla GÜNAY

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Başkanlık Osmanlı Arşivi.

BOA. DH. ŞFR. 98/343 (1337 B 27/ 28 Nisan 1919).

BOA. Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Evrakı (DH. KMS). 56-1/42 (1338 M 26/21 Ekim 1919).

Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih, Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE)

ATASE. İSH. Kutu: 48, Gömlek: 151, Fh. 15-1; **ATASE.** İSH. Kutu: 48, Gömlek: 166, Fh. 166-1; **ATASE.** İSH. Kutu: 48, Gömlek: 167, Fh. 167-1; **ATASE.** İSH. Kutu: 57, Gömlek: 5, Fh. 4-5; **ATASE.** İSH. Kutu: 57, Gömlek: 6, Fh. 57-1; **ATASE.** İSH. Kutu: 97, Gömlek: 128, Fh. 128-1; **ATASE.** İSH. Kutu: 98, Gömlek: 66, Fh. 66-3; **ATASE.** İSH. Kutu: 103, Gömlek: 95, Fh. 95-2; **ATASE.** İSH. Kutu: 109, Gömlek: 112, Fh. 112-1; **ATASE.** İSH. Kutu: 109, Gömlek: 115, Fh. 115-1; **ATASE.** İSH. Kutu: 115, Gömlek: 121, Fh. 121-3; **ATASE.** İSH. Kutu:184, Gömlek: 206, Fh.: 206-1; **ATASE.** İSH. Kutu: 1329, Gömlek: 39, Fh: 39-1; **ATASE.** ATAZB. Kutu: 25, Gömlek: 124, Fh. 124-1; **ATASE.** ATAZB. Kutu: 25, Gömlek: 144, Fh. 144-4.

Araştırma ve Tetkik Eserler, Anılar ve Yayımlanmış Belgeler

AKBIYIK, Yaşar, **Millî Mücadelede Güney Cephesi Maraş**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015.

Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, Haz. Hulûsi Turgut, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008.

BAĞDADLIOĞLU, Adil, **Uzun Oluk (İstiklâl Harbinde Maraş)**, Haz. Ali Rıza Pişkin, Ülkü Basımevi, İstanbul 1942.

BRÉMOND, É., **La Cilicie en 1919-1920**, Imprimerie Nationale, Paris 1921.

CLAIR, Price, "Present Turkish Rule in Cilicia", **Current History**, 16:2, New York 1922, p.216-220.

COMPTON, Major T. E., "The French Campaign of 1920-21 in Cilicia", **Royal United Service Institution Journal**, 67, 1922, p.68-79.

ELLIOTT, Mabel Evelyn, "The 22 Days of Marash: Papers on the Defense of the City Against Turkish Forces Jan.-Feb., 1920", **The Armenian Review**, vol.31, Spring 1978, p.47-69.

EYİCİL, Ahmet, "I.Dünya Savaşı ve Kurtuluş savaşı Mücadelesi Sırasında Maraş'ta Ermeni Mezalimi", **Bellekten**, C LXVII, S 250, Aralık 2003, s.911-947.

GÜNAY, Nejla, "Millî Mücadele'nin İlk Zaferi: Maraş Millî Mücadelesi ve Maraş'ın Kahramanlığı", **İstanbul Üniversitesi Türkiyât Mecmuası**, Millî Mücadele Özel Sayısı, 29, s.47-74.

HARTUNIAN, Abraham H., **Neither to Laugh nor to Weep a Memoir of the Armenian Genocide. translated from the original Armenian manuscripts by Hartunian**, Vartan, Beacon Press, Boston 1968.

KARADAĞ, Hüsameddin, **İstiklal Savaşı'nda Maraş**, Ata Çelebi Basımevi, Mersin 1943.

KERR, Stanley E., **The Lions of Marash: Personal Experiences With American Near East Relief 1919-1922**, State University of New York Press, Albany 1973.

ÖZALP, Yalçın, **Ermeni İntikâm Alayı Maraş'ta Vesikalar: 1919-1920**, Selçuk Ofset, Kahramanmaraş 2005.

ÖZALP, Yalçın, **Mustafa Kemâl ve Millî Mücadele'nin İlk Zaferi**, Semih Ofset, Ankara 1984.

PİŞKİN, Ali Rıza, "Maraş İstiklâl Savaşının Tarihi Rolü", **Edik Dergisi**, 12 Şubat 1962.

SARAL, Ahmet Hulki, SARAL, Tosun, **Vatan Nasıl Kurtarıldı**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1970.

SARAL, Ahmet Hulki, **Türk İstiklâl Harbi IV, Güney Cephesi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1966.

TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019.

"The 22 Days of Marash: Papers on The Defense of The City Against Turkish Forces Jan.-Feb., 1920", **The Armenian Review**, vol.30, Winter 1977-1978, p.382-397.

TOĞUZATA, Aslan, "Maraş Sokak Muharebeleri", **Edik Dergisi**, 12 Şubat 1961.

ÜNALP, Rezzan F., "Birinci Dünya Harbi Sonunda Maraş'ın İtilaf Devletlerince İşgali ve Maraş Savunması", **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, C 11, S 22, Yaz 2018, s.205-235.

VÉOU, Paul du, **La Passion de la Cilicie 1919-1922**, Çev. Reşat Gögen, "Kilikya Faciası" 1919-1922 Siyasî ve Askerî Olaylar, adıyla basılmamış daktilo metni (Genelkurmay Başkanlığı ATASE Arşivi Kütüphanesi), Paris 1937.

Sözlü Kaynak

KİREÇÇİ, Mehmet Akif, Akademisyen, Sütçü İmam'ın baba tarafından akrabası.(Görüşme tarihi: 24 Eylül 2020).

TÜRKKORUR, Yaşar, Sütçü İmamın torunu.(Görüşme tarihi: 23 Eylül 2020).

19/08/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sutcu-imam-1871-1922/?pdf=3361> adresinden erişilmiştir